

Het Effect van het Temperament van Kleuters op de Warmte/Ondersteuning en Stimulering van Ouders

Boer, M. E. J., Van Oosten, C., & Van Veen, E. T.

Faculty of Social Science of Utrecht University, The Netherlands

Studenten: Marije Boer - 3714284
Chantal van Oosten - 3811115
Lisette van Veen - 3761053

Groep: 6E

Docent: Kirsten Buist

Cursus: Bachelorthesis (200600042)

Datum: 11 juni 2012

Opdracht: Bachelorthesis in opdracht van Universiteit Utrecht

Abstract

The aim of this study was to examine the influence of preschoolers' temperament on parenting behavior and paternal and maternal differences in the influence of temperament. Three temperament factors were studied: surgency, effortful control and negative affect. Parenting behavior included the dimensions warmth/support and stimulation. Data was collected through questionnaires among mothers ($n= 224$) and fathers ($n= 80$). The average age of the preschoolers was 4.65 years old.

No effects of surgency were found on parental warmth/support and stimulation. A significant negative effect was found of negative affect by preschoolers on parental warmth/support, no effect was found for stimulation. Effortful control by preschoolers showed a positive effect on both parental warmth/support and stimulation.

We also studied the differences between paternal and maternal parenting in the influence of the three temperament factors on parental warmth/support and stimulation. First of all, the dummy variable gender is significant. Analyzing the interaction-effects of the three temperament factors with gender of the parent on parental warmth/support and stimulation. No significant interaction-effects were found between gender of the parent and preschoolers' effortful control and negative affect. For surgency there was found a significant interaction-effect on warmth/support. Overall, there were no differences found between paternal and maternal warmth/support and stimulation in the influence of temperament, except for surgency on warmth/support. Conclusions, limitations and suggestions for future studies are discussed.

Temperament wordt beschreven als de basis voor fysiologische individuele verschillen in reactiviteit en zelfregulatie (Rothbart & Bates, 2006, in Kiff, Lengua, & Zalewski, 2011) en de manier waarop men reageert op de omgeving (Bandon, Calkins, Keane, & O'Brien, 2010). Het legt de basis voor de persoonlijkheid (Lengua & Kovacs, 2005; Rothbart, Ahadi, & Evans, 2000). *Surgency*, negatief affect en *effortful control* zijn drie grote factoren waaruit temperament is opgebouwd (Rothbart, 2000; Tomlinson, Harbaugh, & Anderson, 1996). Temperament is relatief constant, maar kan beïnvloed worden door de omgeving en ervaringen (Bandon, Calkins, Keane, & O'Brien, 2008; Gartstein et al., 2006; Rothbart & Bates, 1998, in Lengua & Kovacs, 2005; Rothbart, 2000). Tot op heden is er veelal gekeken naar de invloed van opvoedgedrag van ouders op temperament van kinderen (Gallagher, 2002; Landry, Smith, & Swank, 2003). Daarentegen blijkt dat temperament van kinderen eveneens het opvoedgedrag van ouders kan beïnvloeden (Kiff, Lengua, & Zalewski, 2011; Lengua & Kovacs, 2005; Lerner, 1993, in Coplan, Reichel, & Rowan, 2009; Lytton, 1990, in Sanson, Hemphill, & Smart, 2004; Pesonen, Rääkkönen, Heinonen, & Komsu, 2008; Stright, Gallagher, & Kelley, 2008).

Opvoedgedrag wordt bepaald door de mate waarin ouders warm/ondersteunend, controlerend en/of stimulerend zijn (Verhoeven, Van Baar, Deković, & Bodden, 2010). Dit onderzoek gaat alleen in op warmte/ondersteuning en stimulering. Warmte/ondersteuning omvat de mate van sensitiviteit, responsiviteit en affectie die ouders naar kinderen tonen. Stimulering omvat de mate waarin ouders kinderen blootstellen aan ervaringen, activiteiten ondernemen en spelen met de kinderen (Verhoeven et al., 2010). Warmte/ondersteuning wordt omschreven als een positieve opvoeddimensie (Eisenberg et al., 2001), dit geldt eveneens voor stimulering (Horvath Dallaire & Weinraub, 2005). Het is zinvol om de invloed van het temperament van het kind op de opvoeding van ouders nader te bekijken, om beter te begrijpen welke rol temperament speelt bij de opvoeding van ouders. Tevens wordt vaak gesproken over ouders, zonder onderscheid te maken in vaders en moeders, of worden moeders meer belicht dan vaders.

In dit onderzoek wordt daarom gekeken naar de invloed van temperament van het kind op de opvoeding van vaders en moeders. Allereerst wordt theoretisch de invloed van elke temperamentfactor op de warmte/ondersteuning en stimulering van ouders uiteengezet. Daarna worden verschillen tussen vaders en moeders in de invloed van temperament van kinderen op warmte/ondersteuning en stimulering beschreven.

Surgency

Surgency is de mate van plezierbeleving bij activiteiten met hoge intensiteit, impulsiviteit en actieve betrokkenheid bij de omgeving (Deater-Deckard, Mullineaux, Petrill, & Thompson, 2009; Gartstein & Rothbart, 2003; Putnam, Gartstein, & Rothbart, 2006; Rothbart, Ahadi, Hershey, & Fisher, 2001). Hoge mate van *surgency* uit zich in positieve emoties en een gemakkelijk benaderbaar kind (Rothbart, 2004), maar ook in kinderen die impulsief reageren (Rothbart, 2007). Naar het effect van *surgency* van het kind op de opvoeding van ouders is nog weinig onderzoek verricht (Laursen & Collins, 2009, in Ganiban, Ulbricht, Saudino, Reiss, & Neiderhiser, 2011). Er zijn echter onderzoeken waaruit blijkt dat een sociaal, makkelijk benaderbaar en positief kind meer warmte van zijn ouders kan verwachten, dan een boos en negatief kind (Scarr & McCartney, 1983, in Ganiban et al., 2011). Deze invloed geldt mogelijk ook voor stimulering.

Geconcludeerd kan worden dat er weinig onderzoek is naar de invloed van *surgency* op warmte/ondersteuning en stimulering van ouders. In dit onderzoek wordt gekeken in welke mate *surgency* van kleuters van invloed is op warmte/ondersteuning en stimulering van ouders. Er wordt een positief effect verwacht van *surgency* op warmte/ondersteuning van ouders. Daarnaast zou er ook een positief effect van *surgency* op stimulering van ouders kunnen zijn.

Negatief Affect

Negatief affect heeft betrekking op de mate waarin kinderen verdrietig, angstig, boos, gefrustreerd en/of kalmeerbaar zijn en/of een gevoel van ongemak hebben. Dit zijn negatieve emoties (Putnam & Rothbart, 2006; Rothbart, 2007; Rothbart, 2001). Er zijn veel onderzoeken gedaan naar de invloed van opvoedgedrag op negatief affect (Davidov & Grusec, 2006; Scaramella, Sohr-Preston, Mirabile, Robinson, & Callahan, 2008; Katainen, Rääkkönen, & Keltikangas-Järvinen, 1997). Daarentegen blijkt dat een hoge mate van negatief affect bij kinderen leidt tot opvoedgedrag met weinig warmte (Booth-LaForce & Oxford, 2008; Clark, Kochanska, & Ready, 2000; Lengua & Kovacs, 2005). Geconcludeerd kan worden dat kinderen die meer negatieve emoties laten zien (boos, angstig) minder warmte krijgen van ouders. Deze invloed geldt mogelijk ook voor stimulering, maar hier is geen ondersteuning voor gevonden.

In dit onderzoek wordt gekeken naar de invloed van negatief effect van kleuters op warmte/ondersteuning en stimulering van ouders. Er wordt een negatief effect van negatief affect op warmte/ondersteuning van ouders verwacht. Dit effect kan ook voor stimulering gelden.

Effortful Control

Effortful control wordt beschouwd als het zelfregulerende aspect van temperament en wordt veelal gedefinieerd als het vermogen van een kind om een dominante gedragsrespons te onderdrukken en te reageren met een meer gepaste en minder dominante gedragsrespons (Kochanska & Knaack, 2003; Rothbart, Ellis, Rueda, & Posner, 2003). *Effortful control* onderverdeeld worden in het vermogen tot inhibitie en aandachtsregulatie, de mate van plezierbeleving aan activiteiten met een lage intensiteit en perceptuele gevoeligheid (Putnam & Rothbart, 2006). Slechts weinig onderzoeken zijn gericht op de invloed van *effortful control* van het kind op opvoedgedrag van ouders (Bridgett et al., 2009; Kiff, 2011; Lengua & Kovacs, 2005). Tot dusver lag het accent voornamelijk op de invloed van opvoeding op de ontwikkeling van *effortful control* van het kind (bijvoorbeeld Cipriano & Stifner, 2010; Eisenberg et al., 2005; Karreman, van Tuijl, van Aken, & Deković, 2008a; Kochanska, Murray, & Harlan, 2000; Lengua, & Honorado, & Bush, 2007). Enkele ondersteuning is gevonden. Een hoge mate van *effortful control* van het kind blijkt een voorspeller te zijn van minder afwijzend gedrag van ouders (Lengua, 2006), wat wijst op meer warmte/ondersteuning en stimulering.

In dit onderzoek wordt gekeken naar het effect van *effortful control* van kleuters op warmte/ondersteuning en stimulering van ouders. Er wordt een positief effect verwacht van *effortful control* van kleuters op warmte/ondersteuning van ouders. Dit effect kan mogelijk ook voor stimulering gelden.

Verschil tussen Vaders en Moeders in de Invloed van de Drie Temperamentfactoren

Vaders en moeders blijken te verschillen in de opvoeding (McKinney & Renk, 2008; Winsler, Madigan, & Aquilino, 2005), dit betekend niet dat dit ook zo is in de invloed van temperament op opvoedgedrag. Beperkte ondersteuning gevonden voor verschillen tussen vaders en moeders in de invloed van temperament op opvoedgedrag. Uit onderzoek blijkt dat *surgency* van kinderen een positief effect heeft op de warmte/ondersteuning van vaders (Ganiban et al., 2011). Voor moeders is geen effect gevonden (Ganiban et al., 2011; Thomas & Chess, 1977, in Porter et al., 2005). Hetzelfde effect wordt verwacht op stimulering. Hier is echter geen ondersteuning voor. Negatief affect van kinderen blijkt een negatief effect te hebben op positieve moederlijke opvoeding (Neitzel & Stright, 2004), dit betreft warmte/ondersteuning en stimulering. Moeders van kinderen met veel negatieve emoties (boos, angstig) lijken dus minder warmte/ondersteuning en stimulering te bieden.

Effortful control blijkt een positief effect te hebben op positieve moederlijke opvoeding (Bridgett et al., 2009; Karreman, van Tuijl, van Aken, & Deković, 2008b). Met andere woorden, betere zelfregulatie van kinderen leidt tot warmte/ondersteuning en stimulering van moeders. De invloed van negatief affect en *effortful control* op de vaderlijke opvoeding is niet eerder onderzocht.

In dit onderzoek wordt gekeken naar verschillen tussen vaderlijke en moederlijke warmte/ondersteuning en stimulering in de invloed van temperament van kleuters. Er zijn enkele verwachtingen: *surgency* heeft een positief effect op vaderlijke warmte/ondersteuning en geen effect op moeders, negatief affect heeft een negatief effect op moederlijke warmte/ondersteuning en stimulering en *effortful control* heeft een positief effect op moederlijke warmte/ondersteuning en stimulering. Door gebrek aan literatuur over vaderlijke opvoeding, kunnen er geen verwachtingen worden geformuleerd over de verschillen tussen vaders en moeders in de invloed van negatief affect en *effortful control* van het kind.

Methode

Steekproef en Procedure

Ouders zijn gevraagd om eenmalig deel te nemen aan een cross-sectioneel vragenlijstonderzoek. Er is een selecte steekproef gehouden onder gezinnen met minstens twee kinderen, waarvan één kleuter. De gezinnen zijn onder andere benaderd via kennissenkringen van studenten en diverse basisscholen. Ouders kregen een brief welke informatie bevatte over het onderzoek en een link voor toegang tot de digitale vragenlijst. De vragenlijst kon door één of beide ouders worden ingevuld. De steekproef bestaat uit 304 ouders, waarvan 80 vaders en 224 moeders. Door middel van persoonlijke codes konden de resultaten van 49 ouderparen over dezelfde kleuter aan elkaar gekoppeld worden. De gemiddelde leeftijd van de kleuters is 4,65 jaar ($SD = 0.73$) en varieert van 3 tot 6 jaar.

Instrumenten

De vragenlijst bevat items over de kwaliteit van broer/zus relaties, opvoedgedrag van ouders, probleemgedrag, competentie en temperament van het kind, en diverse achtergrondkenmerken. In dit onderzoek wordt ingegaan op twee dimensies van opvoedgedrag, namelijk warmte/ondersteuning en stimulering van ouders en temperamentfactoren van het kind, namelijk *surgency*, negatief affect en *effortful control*.

Opvoedgedrag van de Ouders

Met de *Comprehensive Early Childhood Parenting Questionnaire (CECPAQ)* (Verhoeven et al., 2010) worden de verschillende dimensies van ouderlijke opvoeding in kaart gebracht, namelijk warmte/ondersteuning, controle en stimulering. De totale vragenlijst bestaat uit 50 items. In het huidige onderzoek gebruikte schalen warmte/ondersteuning en stimulering bevatten elk 15 items. De antwoordcategorieën zijn aan de hand van een 6 puntsschaal ingedeeld: (1) Nooit, (2) Bijna nooit/Zelden, (3) Soms wel/Soms niet, (4) Regelmatig, (5) Vaak, en (6) Altijd. De score per opvoeddimensie wordt berekend door het gemiddelde te nemen van de behaalde scores op alle bijbehorende items.

Warmte/ondersteuning. De dimensie warmte/ondersteuning is onderverdeeld in de schalen sensitiviteit, responsiviteit en affectie. Een voorbeelditem van de dimensie is “Ik weet heel goed wat mijn kind wil of voelt”. Een hoge score houdt in dat ouders in hoge mate warm/ondersteunend zijn. De Cronbach’s alfa van deze schaal is .87 voor moeders en .90 voor vaders.

Stimulering. De dimensie stimulering is onderverdeeld in de schalen, namelijk activiteiten, blootstellen en spelen. Een voorbeelditem van stimulering is “Ik laat mijn kind met andere kinderen spelen”. Een hoge score houdt in dat ouders in hoge mate stimulerend zijn. De Cronbach’s alfa van deze schaal is .88 voor moeders en .86 voor vaders.

Temperament van het Kind

Met de *Children’s Behavior Questionnaire- Very Short Form (CBQ-VSF)* (Putnam & Rothbart, 2006) worden de temperamentfactoren *surgency*, negatief affect en *effortful control* in kaart gebracht. De totale vragenlijst bestaat uit 36 items, waarbij iedere schaal 12 items beslaat. Antwoordcategorieën zijn aan de hand van een 8 puntsschaal ingedeeld: (1) Helemaal niet van toepassing, (2) Bijna niet van toepassing, (3) Een beetje van toepassing, (4) Soms wel, soms niet van toepassing, (5) Tamelijk van toepassing, (6) Grotendeels van toepassing, (7) Volledig van toepassing, (X) Nooit in die situatie gezien. Ouders geven aan in hoeverre de uitspraken uit de vragenlijst van toepassing zijn op de reactie(s) van het kind in de afgelopen zes maanden. De score per temperamentfactor wordt berekend door het gemiddelde te nemen van de behaalde scores op alle bijbehorende items. Een hoge score op een temperamentfactor houdt in dat het temperament van het kind in hoge mate bepaald wordt door *surgency*, negatief affect en/of *effortful control*.

Surgency. Deze temperamentfactor heeft betrekking op de mate waarin het kind plezier beleeft aan activiteiten met een hoge intensiteit, impulsief is, energiek, bewegelijk en verlegen (Putnam & Rothbart, 2006). Een voorbeelditem is “Stort zich vaak in nieuwe situaties”. De Cronbach’s alfa van deze schaal is .77 voor moeders en .79 voor vaders.

Negatief Affect. Deze temperamentfactor heeft betrekking op de mate waarin het kind verdrietig, angstig, boos/gefrustreerd en/of kalmeerbaar is (Putnam & Rothbart, 2006). Een voorbeelditem is “Is erg van streek door een sneetje of blauwe plek”. De Cronbach’s alfa van deze schaal is .74 voor moeders en .79 voor vaders.

Effortful control. Deze temperamentfactor heeft betrekking op de mate waarin het kind een vermogen tot inhibitie heeft, over het vermogen beschikt om de aandacht te reguleren, plezier beleeft aan activiteiten met een lage intensiteit en perceptueel gevoelig is (Putnam & Rothbart, 2006). Een voorbeelditem is ”Is erg geconcentreerd bezig wanneer hij/zij tekent of kleurt”. De Cronbach’s alfa van deze schaal is .72 voor moeders en .75 voor vaders.

Resultaten

Om te toetsen of er een effect is van temperament van kleuters op warmte/ondersteuning en stimulering van ouders is gebruik gemaakt van multiële regressie-analyses met *surgency*, negatief affect en *effortful control* als onafhankelijke variabelen en warmte/ondersteuning en stimulering als afhankelijke variabelen. De analyses zijn apart uitgevoerd voor vaders en moeders.

Surgency

Uit de multiële regressie-analyses (zie Tabel 1) blijkt, tegen de verwachting in, geen significant effect van *surgency* van kleuters op warmte/ondersteuning en stimulering van vaders en moeders.

Negatief affect

Uit de multiële regressie-analyses (zie Tabel 1) blijkt, zoals verwacht, een significant negatief effect van negatief affect bij kleuters op warmte/ondersteuning van vaders en moeders. Met andere woorden, hoe meer kleuters negatieve emoties laten zien (boos, angstig), hoe minder warmte/ondersteuning ouders bieden. Daarnaast blijkt, tegen de verwachting in, het dat negatief affect van kleuters geen significant negatief effect heeft op stimulering van ouders.

Tabel 1

Effect van temperament op warmte/ondersteuning en stimulering, afzonderlijk voor vaders (n = 80) en moeders (n = 224).

	Warmte/ondersteuning				Stimulering			
	Vaders		Moeders		Vaders		Moeders	
	β	R^2	β	R^2	β	R^2	β	R^2
Totale model		.23**		.15**		.25**		.09**
<i>Surgency</i>	-.06		.06		-.00		-.05	
Negatief affect	-.34**		-.20**		-.15		-.06	
<i>Effortful control</i>	.37**		.34**		.49**		.29**	

Noot. $F_{\text{warmte/ondersteuning moeder}(3,221)} = 12.53^{**}$; $F_{\text{warmte/ondersteuning vader}(3,77)} = 7.64^{**}$;

$F_{\text{stimulering moeder}(3,221)} = 7.55^{**}$; $F_{\text{stimulering vader}(3,77)} = 8.43^{**}$.

* $p < .05$, ** $p < .01$.

Effortful Control

Uit de multiële regressie-analyse (zie Tabel 1) blijkt, zoals verwacht, een significant positief effect van *effortful control* van kleuters op warmte/ondersteuning en stimulering van vaders en moeders. Er kan worden aangenomen dat kleuters die zelfregulerend, meer ingetogen zijn en activiteiten met een lage intensiteit waarderen, meer warmte/ondersteuning en stimulering van hun ouders ontvangen.

Verschil Tussen Vaders en Moeders

Om antwoord te kunnen geven op de vraag in welke mate vaders en moeders verschillen in de invloed van temperament van kleuters op warmte/ondersteuning en stimulering, zijn twee hiërarchische regressieanalyses uitgevoerd (zie Tabel 2). Om vaders en moeders goed met elkaar te kunnen vergelijken zijn bij deze analyse alleen vaders en moeders meegenomen die beiden over dezelfde kleuter de vragenlijst hebben ingevuld. In stap 1 zijn de dummyvariabele sekse ouders ingevoerd, in stap 2 de drie temperamentfactoren en in stap 3 de interacties tussen sekse ouders en de temperamentfactoren (gestandaardiseerde scores).

Tabel 2

Verschillen tussen vaders (n = 49) en moeders (n = 49) in de invloed van temperament op warmte/ondersteuning en stimulering.

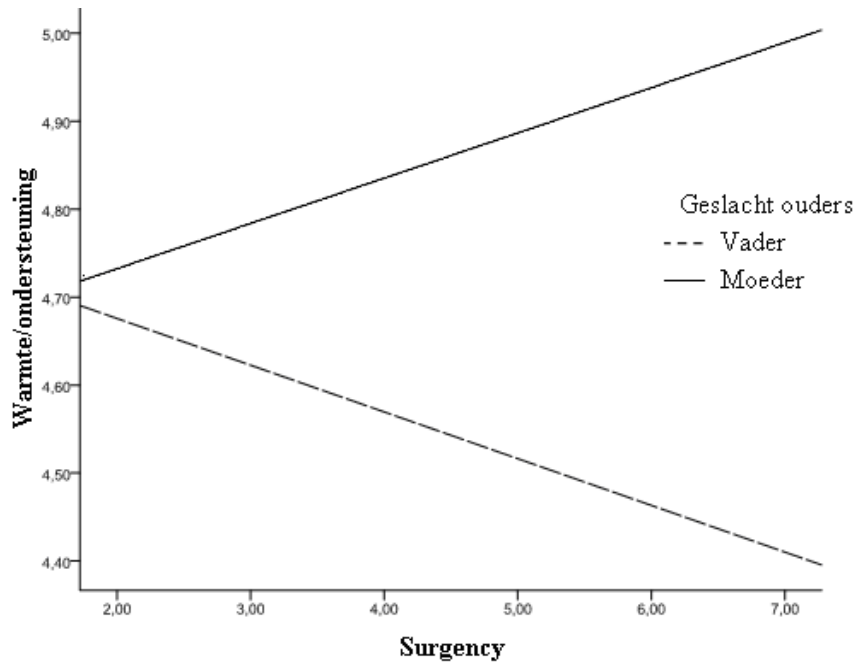
Predictor	Warmte/Ondersteuning			Stimulering		
	B	β	ΔR^2	B	β	ΔR^2
Stap 1			.09*			.06*
Sekse ouder	-.25	-.23*		-.21	-.18	
Stap 2			.24**			.22**
<i>Surgency</i>	.27	.46*		.05	.09	
Negatief affect	-.23	-.41		.09	.16	
<i>Effortful control</i>	.31	.49		.27	.39	
Stap 3			.03**			.02**
Sekse ouder * <i>Surgency</i>	-.15	-.43*		-.04	-.11	
Sekse ouder * Negatief affect	.03	.09		-.14	-.38	
Sekse ouder * <i>Effortful control</i>	.02	-.06		.01	.04	
Totale R^2			.36**			.29**

Noot. Sekse is dummygecodeerd (met moeder = 0 en vader = 1). $F_{\text{warmte/ondersteuning}}(7,90) = 7.19^{**}$; $F_{\text{stimulering}}(7,90) = 5.28^{**}$.

* $p < .05$, ** $p < .01$.

De dummyvariabele sekse blijkt significant te zijn. Uit deze dummyvariabele blijkt een significant verschil tussen de gemiddelden van vaders ($m = 4.54$) en moeders ($m = 4.89$) op warmte/ondersteuning. Vaders blijken ten opzichte van moeders minder warm/ondersteunend te zijn. Dit geldt niet voor stimulering ($m_{\text{vader}} = 4.21$, $m_{\text{moeder}} = 4.48$). Als er gekeken wordt naar de verschillen tussen vaders en moeders in de invloed van de drie temperamentfactoren op warmte/ondersteuning blijkt alleen voor *surgency* een significant interactie-effect (zie Tabel 2). Met andere woorden, er is een significant verschil tussen vaders en moeders in de invloed van *surgency* op warmte/ondersteuning. In Figuur 1 is te zien dat het effect van *surgency* op warmte/ondersteuning negatief is voor vaders, maar positief voor moeders. Hieruit kan worden opgemaakt dat meer actieve kinderen minder warmte/ondersteuning krijgen van vaders, maar daarentegen meer warmte/ondersteuning van moeder. Als er gekeken wordt naar de verschillen

tussen vaders en moeders in de invloed van de drie temperamentfactoren op stimulering blijkt geen van de interactie-effecten significant te zijn.

Figuur 1: Interactie-effect sekse ouder*surgency

Conclusie en Discussie

Het doel van dit onderzoek was om inzicht te krijgen in hoeverre het temperament van kleuters van invloed is op de warmte/ondersteuning en stimulering van ouders. Temperament van kleuters bestaat uit drie factoren; *surgency*, negatief affect en *effortful control*. Hieronder zullen deze verder worden toegelicht.

Allereerst is gekeken naar de invloed van *surgency* op warmte /ondersteuning en stimulering van ouders. Uit de resultaten blijkt, tegen de verwachting in, dat erg energieke en impulsieve kleuters (hoge *surgency*) geen significant effect hebben op warmte/ondersteuning en stimulering van ouders. Het maakt kennelijk niet uit in welke mate een kleuter impulsief of energiek is. Een mogelijke verklaring hiervoor kan zijn dat kinderen die erg druk en impulsief zijn minder warmte/ondersteuning ontvangen van ouders, daarentegen zou een sociaal betrokken en makkelijk benaderbaar kind meer warmte/ondersteuning kunnen ontvangen van ouders. Mogelijk wisselen ouders in de mate van warmte/ondersteuning die geboden wordt en wordt er gekozen voor een middenweg in de antwoordcategorieën, wat resulteert in een ontbrekend effect.

Of dit het geval is zal kunnen blijken uit aanvullende interviews. Een verklaring voor het ontbrekende effect van *surgency* op stimulering is mogelijk de manier waarop stimulering geoperationaliseerd is. In de items zijn zowel rustige als intensieve activiteiten opgenomen, waardoor deze zowel bij kleuters met hoge als lage *surgency* passen. Verklaringen kunnen ook zijn dat ouders van kleuters met een lagere mate van *surgency* mogelijk kleuters meer stimuleren om energieke activiteiten te gaan ondernemen en ouders van kleuters met een hogere mate van *surgency* zullen meer structuur en rust aanbrengen in de activiteiten. Stimulering kan mogelijk diverse vormen aannemen en altijd aanwezig zijn.

Tevens is gekeken naar de invloed van negatief affect op warmte/ondersteuning en stimulering van ouders. Uit de resultaten blijkt, zoals verwacht, dat negatief affect een negatief effect heeft op de warmte/ondersteuning van ouders. Meer huilerige, bange en moeilijk te kalmeren kleuters, ontvangen minder warmte/ondersteuning van ouders. Een verklaring hiervoor kan zijn dat kleuters met een hoge mate van negatief affect moeilijk troostbaar zijn, waardoor ouders negatieve reacties krijgen van kinderen op de getoonde warmte/ondersteuning. Wanneer ouders merken dat warmte/ondersteuning niet voor gedragsverandering zorgt, zullen ouders mogelijk ook minder warmte/ondersteuning gaan bieden. Daarnaast is de inhoud van de items van warmte/ondersteuning vooral gericht op het inzicht van ouders over het gevoel van het kind. Mogelijk hebben ouders van huilerige, bange en moeilijk te kalmeren kleuters minder het idee inzicht te hebben in de gevoelens van de kleuters. Ondanks dat stimulering net als warmte/ondersteuning een positieve opvoeddimensie is, blijkt negatief affect geen invloed te hebben op de mate van stimulering door ouders. Dit kan mogelijk verklaard worden doordat kinderen met zowel een hoge mate als een lage mate van negatief affect gestimuleerd worden door ouders. Enerzijds kunnen ouders activiteiten met de kleuters gaan ondernemen om de negatieve emoties te reduceren. Anderzijds is er door weinig negatieve emoties meer ruimte om gezamenlijk activiteiten te ondernemen.

Vervolgens is gekeken naar de invloed van *effortful control* op warmte/ondersteuning en stimulering van ouders. Uit de resultaten blijkt, zoals verwacht, dat *effortful control* een positief effect heeft op de warmte/ondersteuning van ouders. *Effortful control* blijkt tevens een positief effect te hebben op de stimulering van ouders. Kleuters met een hoge mate van *effortful control* vinden het veelal prettig om rustige activiteiten te ondernemen, kunnen de aandacht reguleren en prikkels onderdrukken (Putnam & Rothbart, 2006). Het onderdrukken van prikkels leidt tot een

goed aanpassingsvermogen en empathisch vermogen (Rothbart et al., 2003). Deze kleuters komen over het algemeen minder in negatieve interacties met ouders wat dus mogelijk leidt tot meer positieve benaderingen van de ouders naar kinderen (Lengua, 2006). Dit onderbouwd het gevonden effect. Mogelijk geldt dit ook voor het positief gevonden effect op stimulering. Een andere verklaring voor stimulering zou mogelijk tweezijdig kunnen zijn. Enerzijds kunnen ouders de kleuters extra stimuleren tot activiteiten van een hoge intensiteit, anderzijds is er bij deze kleuters sprake van een lange aandachtspan bij rustige activiteiten, dit geeft ouders mogelijk meer gelegenheid en ruimte om samen activiteiten te ondernemen.

Een tweede doel van dit onderzoek was om inzicht te krijgen in mogelijk aanwezige verschillen tussen vaders en moeders in de invloed van temperament van kleuters op de warmte/ondersteuning en stimulering van ouders. Uit de analyse blijkt dat moeders meer warm/ondersteunend zijn dan vaders. Door andere onderzoeken wordt dit bevestigd (Calzada, Eyberg, Rich en Querido, 2004; McKinney & Renk, 2008). Dit betekent echter niet dat er ook verschillen zullen zijn in de invloed van temperament op warmte/ondersteuning. Uit de resultaten kan over het algemeen worden geconcludeerd dat ouders in dezelfde mate warm/ondersteunend en stimulerend zijn in de invloed van de drie temperamentfactoren. Tegenwoordig zijn vaders bijna evenveel bij de opvoeding betrokken als moeders (McKinney & Renk, 2008), mogelijk zitten vaders en moeders meer op één lijn. Er is echter een significant verschil gevonden tussen vaders en moeders in de invloed van *surgency* op warmte/ondersteuning. Inhoudelijk gezien kan het zijn dat moeders over het algemeen meer geduld hebben bij kleuters met een hoge mate van *surgency*. Mogelijk prefereren vaders een meer controlerende strategie bij kleuters met een hoge mate van *surgency*. Hoe meer controlerend opvoedgedrag, hoe minder warm opvoedgedrag (Baumrind, 1978).

Bij dit onderzoek kunnen een aantal kanttekeningen worden geplaatst. De respondenten zijn met behulp van een gemaksteekproef select gekozen, waardoor de respondenten mogelijk niet representatief zijn voor de gehele populatie. Daarnaast kunnen ouders samen achter de computer hebben gezeten om de vragen in te vullen, waardoor vragenlijsten dus niet onafhankelijk zijn ingevuld. Tevens zijn er mogelijk sociaal wenselijke antwoorden ingevuld. De kans hierop wordt echter verminderd doordat de vragenlijsten anoniem werden ingevuld. De betrouwbaarheid en interne validiteit zijn meer in geding. Voor de verschillen tussen vaders en moeders is gebruik gemaakt van vragenlijsten die ouders beide over hetzelfde kind hebben

ingevuld, dit vergroot de interne validiteit. De steekproef was echter een stuk kleiner, wat de generaliseerbaarheid verminderd.

Dit onderzoek levert een belangrijke bijdrage aan kennis over de effecten van temperament van kleuters op de opvoeding van ouders, in tegenstelling tot de meeste onderzoeken die alleen hebben gekeken naar de invloed van opvoeding op temperament. Daarnaast levert het een bijdrage aan kennis over de verschillen tussen vaders en moeders in de invloed van temperament van kleuters, omdat er in eerder onderzoek weinig aandacht is geweest voor vaders. Vervolgonderzoek is nodig om de dimensie stimulering beter te conceptualiseren. Daarnaast is longitudinaal bidirectioneel onderzoek nodig om de invloed van temperament op opvoeding vast te stellen. Tot slot is onderzoek naar het verschil in opvoedgedrag tussen vaders en moeders met een grotere steekproef nodig om de generaliseerbaarheid te verbeteren en zullen vaders in de toekomst meer belicht moeten worden in onderzoeken. Dit onderzoek is een goede aanvulling op eerder onderzoek naar de invloed van temperament van kinderen op opvoedgedrag. Een belangrijke stap is gezet in onderzoek naar de verschillen tussen vaders en moeders in de invloed van temperament op opvoeding en het beter begrijpen van het opvoedgedrag van ouders.

Literatuurlijst

- Baumrind, D. (1978). Parental disciplinary patterns and social competence in children. *Youth and Society*, 9, 239-276. Ontleend aan http://apps.isiknowledge.com.proxy.library.uu.nl/full_record.do?product=WOS&search_mode=GeneralSearch&qid=1&SID=Y21D@D61J5LnC5B3PBe&page=1&doc=1
- Bandon, A. Y., Calkins, S. D., Keane, S. P., & O'Brien, M. (2008). Individual differences in trajectories of emotion regulation processes: The effects of maternal depressive symptomatology and children's physiological regulation. *Developmental Psychology*, 44, 1110-1123. doi:10.1037/0012-1649.44.4.1110
- Bandon, A. Y., Calkins, S. D., Keane, S. P., & O'Brien, M. (2010). Contributions of child's physiology and maternal behavior to children's trajectories of temperamental reactivity. *Developmental Psychology*, 46, 1089-1102. doi:10.1037/a0020678
- Booth-LaForce, C., & Oxford, M. L. (2008). Trajectories of social withdrawal from grades 1 to 6: Prediction from early parenting, attachment, and temperament. *Developmental Psychology*, 44, 1298-1313. doi:10.1037/a0012954
- Bridgett, D. J., Gartstein, M. A., Putnam, S. P., McKay, T., Iddins, E., Robertson, C., ... Rittmueller, A. (2009). Maternal and contextual influences and the effect of temperament development during infancy on parenting in toddlerhood. *Infant Behavior and Development*, 32, 103-116. doi:10.1016/j.infbeh.2008.10.007
- Calzada, E. J., Eyberg, S. M., Rich, B., & Querido, J. G. (2004). Parenting disruptive preschoolers: Experiences of mother and father. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 32, 203-213. doi:10.1023/B:JACP.0000019771.43161.1c

- Cipriano, E. A., & Stifner, C. A. (2010). Predicting preschool effortful control from toddler temperament and parenting behavior. *Journal of Applied Developmental Psychology, 31*, 221–230. doi:10.1016/j.appdev.2010.02.004
- Clark, L. A., Kochanska, G., & Ready, R. (2000). Mothers' personality and its interaction with child temperament as predictors of parenting behavior. *Journal of Personality and Social Psychology, 79*, 274-285. doi:10.1037/0022-3514.79.2.274
- Coplan, R. J., Reichel, M., & Rowan, K. (2009). Exploring the associations between maternal personality, child temperament, and parenting: A focus on emotions. *Personality and Individual Differences, 46*, 241-246. doi:10.1016/j.paid.2008.10.011
- Davidov, M., & Grusec, J. E. (2006). Untangling the links of parental responsiveness to distress and warmth to child outcomes. *Child Development, 77*, 44-58. doi:10.1111/j.1467-8624.2006.00855.x
- Deater-Deckard, K., Mullineaux, P. Y., Petrill, S. A., & Thompson, L. A. (2009). Effortful control, surgency, and reading skills in middle childhood. *Reading and Writing, 22*, 107-116. doi:10.1007/s11145-007-9111-9
- Eisenberg, N., Losoya, S., Fabes, R. A., Guthrie, I. K., Reiser, M., ... Padgett, S. J. (2001). Parental socialization of children's dysregulated expression of emotion and externalizing problems. *Journal of Family Psychology, 15*, 183-205. doi:10.1037//0893-3200.15.2.183
- Eisenberg, N., Zhou, Q., Spinrad, T. L., Valiente, C., Fabes, R. A., & Liew, J. (2005). Relations among positive parenting, children's effortful control and externalizing problems: A three-wave longitudinal study. *Child Development, 76*, 1055-1071. doi:10.1111/j.1467-8624.2005.00897.x

- Gallagher, K. C. (2002). Does child temperament moderate the influence of parenting on adjustment? *Developmental Review*, 22, 623-643. doi:10.1016/S0273-2297(02)00503-8
- Ganiban, J. M., Ulbricht, J., Saudino, K. J., Reiss, D., & Neiderhiser, J. M. (2011). Understanding child-based effects on parenting: Temperament as a moderator of genetic and environmental contributions to parenting. *Developmental Psychology*, 47, 676-692. doi:10.1037/a0021812
- Gartstein, M. A. & Rothbart, M. K. (2003). Studying infant temperament via the Revised Infant Behavior Questionnaire. *Infant Behavior & Development*, 26, 64-86. doi:10.1016/S0163-6383(02)00169-8
- Gartstein, M. A., Gonzalez, C., Carranza, J. A., Ahadi, S. A., Ye, R., Rothbart, M. K., & Yang, S. W. (2006). Studying cross-cultural differences in the development of infant temperament: People's republic of China, the United States of America, and Spain. *Child Psychiatry Human Development*, 37, 145-161. doi:10.1007/s10578-006-0025-6
- Horvath Dallairea, D., & Weinraubb, M. (2005). The stability of parenting behaviors over the first 6 years of life. *Early Childhood Research Quarterly*, 20, 201-209. doi:10.1016/j.ecresq.2005.04.008
- Karreman, A., van Tuijl, C., van Aken., M. A. G., Deković, M. (2008a). Parenting, coparenting, and effortful control in preschoolers. *Journal of Family Psychology*, 22, 30-40. doi:10.1037/0893-3200.22.1.30
- Karreman, A., van Tuijl, C., van Aken., M. A. G., Deković, M. (2008b). The relation between parental personality and observed parenting: The moderating role of preschoolers' effortful control. *Personality and Individual Differences*, 44, 723-734. doi:10.1016/j.paid.2007.10.005

- Katainen, S., Räikkönen, K., & Keltinkangas-Järvinen, L. (1997). Childhood temperament and mother's child-rearing attitudes: Stability and interaction in a three-year follow-up study. *European Journal of Personality, 11*, 249-265. doi:10.1002/(SICI)1099-0984(199711)11:4<249::AID-PER289>3.0.CO;2-Y
- Kiff, C. J., Lengua, L. J., & Zalewski, M. (2011). Nature and nurturing: Parenting in the context of child temperament. *Clinical Child Family Psychology Review, 14*, 251-301. doi:10.1007/s10567-011-0093-4
- Kochanska, G., & Knaack, A. (2003). Effortful control as a personality characteristic of young children: Antecedents, correlates, and consequences. *Journal of Personality, 71*, 1087-1112. doi:10.1111/1467-6494.7106008
- Kochanska, G., Murray, K. T., & Harlan, E. T. (2000). Effortful control in early childhood: Continuity and change, antecedents, and implications for social development. *Developmental Psychology, 36*, 220-232. doi:10.1037/0012-1649.36.2.220
- Landry, S. H., Smith, K. E., & Swank, P. R. (2003). The importance of parenting during early childhood for school-age development. *Developmental Neuropsychology, 24*, 559-591. doi:10.1080/87565641.2003.9651911
- Lengua, L. J. (2006). Growth in temperament and parenting as predictors of adjustment during children's transition to adolescence. *Developmental Psychology, 42*, 819-832. doi:10.1037/0012-1649.42.5.819
- Lengua, L. J., & Kovacs, E. A. (2005). Bidirectional associations between temperament and parenting, and the prediction of adjustment problems in middle childhood. *Journal of Applied Developmental Psychology, 26*, 21-38. doi:10.1016/j.appdev.2004.10.001

- Lengua, L. J., Honorado, E., & Bush, N. R. (2007). Contextual risk and parenting as predictors of effortful control and social competence in preschool children. *Journal of Applied Developmental Psychology, 28*, 40-55. doi:10.1016/j.appdev.2006.10.001
- McKinney, C., & Renk, K. (2008). Differential parenting between mothers and fathers: Implications for late adolescents. *Journal of Family Issues, 29*, 806-827. doi:10.1177/0192513X0731122
- Neitzel, C., & Stright, A. D. (2004). Parenting behaviours during child problem solving: The roles of child temperament, mother education and personality, and the problem-solving context. *International Journal of Behavioral Development, 28*, 166-179. doi:10.1080/01650250344000370
- Pesonen, A. K., Räikkönen, K., Heinonen, K., & Komsu, N. (2008). A transactional model of temperamental development: Evidence of a relationship between child temperament and maternal stress over five years. *Social Development, 17*, 326-340. doi:10.1111/j.14679507.2007.00427.x
- Porter, C. L., Hart, C. H., Yang, C., Robinson, C. C., Frost Olsen, S., Zeng, Q., & Olsen J. A. (2005). A comparative study of child temperament and parenting in Beijing, China and the western United States. *International Journal of Behavioral Development, 29*, 541-551. doi:10.1080/01650250500147402
- Prinz, P., Onghena, P., Hellinckx, W., Grietens, H., Ghesquière, P., & Colpin, H. (2004). Parent and child personality characteristics as predictors of negative discipline and externalizing problem behavior in children. *European Journal of Personality, 18*, 73-102. doi:10.1002/per.501

- Putnam, S. P., & Rothbart, M. K. (2006). Development of short and very short forms of the Children's Behavior Questionnaire. *Journal of Personality Assessment, 87*, 103-113.
doi:10.1207/s15327752jpa8701_09
- Putnam, S. P., Gartstein, M. A., & Rothbart, M. A. (2006). Measurement of fine-grained aspects of toddler temperament: The Early Childhood Behavior Questionnaire. *Infant Behavior & Development, 29*, 386-401. doi:10.1016/j.infbeh.2006.01.004
- Rothbart M. K., Ahadi S. A., Hershey, K. L., & Fisher, P. (2001). Investigations of temperament at three to seven years: The Children's Behavior Questionnaire. *Child Development, 72*, 1394-1408. doi:10.1111/1467-8624.00355
- Rothbart, M. K. (2004). Commentary: Differentiated measures of temperament and multiple pathways to childhood disorders. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 33*, 82-87. doi:10.1207/S15374424JCCP3301_8
- Rothbart, M. K. (2007). Temperament, development, and personality. *Current Directions in Psychological Science, 16*, 207-212. doi:10.1111/j.1467-8721.2007.00505.x
- Rothbart, M. K., Ahadi, S. A., & Evans, D. E. (2000). Temperament and personality: Origins and outcomes. *Journal of Personality and Social Psychology, 78*, 122-135.
doi:10.1037//0022-3514.78.1.122
- Rothbart, M. K., & Bates, J. E. (2006). *Temperament*. In N. Eisenberg, W. Damon, & R. M. Lerner (Eds.), *Handbook of child psychology: Vol. 3, Social, emotional, and personality development* (6th ed., pp. 99–166). Hoboken, NJ: Wiley.
- Rothbart, M. K., Ellis, L. K., Rueda, M. R., & Posner, M. I. (2003). Developing mechanisms of temperamental effortful control. *Journal of Personality, 71*, 1113-1141.
doi:10.1111/1467-6494.7106009

Scaramella, L. V., Sohr-Preston, S. L., Mirabile, S. P., Robinson, S. D., & Callahan, K. L.

(2008). Parenting and children's distress reactivity during toddlerhood: An examination of direction of effects. *Social Development, 17*, 578-595.

doi:10.1111/j.14679507.2007.00439.x

Stright, A. D., Gallagher, K. C., & Kelley, K. (2008). Infant temperament moderates relations between maternal parenting in early childhood and children's adjustment in first grade.

Child Development, 79, 186-200. doi:10.1111/j.1467-8624.2007.01119.x

Tomlinson, P. S., Harbaugh, B. L., & Anderson, K. H. (1996). Children's temperament at 2 months and 6 years old: Stability, reliability and measurement issues. *Issues in*

Comprehensive Pediatric Nursing, 19, 33-47. doi:10.3109/01460869609026853

Verhoeven, M., Van Baar, A., Deković, M., & Bodden, D. (2010). *The development of a Comprehensive Early Childhood Parenting Questionnaire (CECPAQ)*. Unpublished manuscript.

Winsler, A., Madigan, A. L., & Aquilino, S. A. (2005). Correspondence between maternal and paternal parenting styles in early childhood. *Early Childhood Quarterly, 20*, 1-12.

doi:10.1016/j.ecresq.2005.01.007